

UR "ANNA WENNBERG 1889-1988"

Av Gösta Wennberg

Del 1

SYSTER ELLEN SOM DOG I TBC

[Mamma:] Du frågade mig om min syster Ellen, som dog så ung. Sedan pappa var död fick vi flytta från Österängen och flytta in till stan under helt andra omständigheter. Jag minns att jag var förfärligt orolig för att pengarna inte skulle räcka. Jag brukade säga till mamma, "Men har vi verkligen råd att äta detta till middag?"

Gösta: Blev hon stött över det?

Mamma: Nej, nej – hon var inte ilsken på den tiden, det kom med klimakteriet. Jag var mycket ängslig för hur vi skulle klara oss. Ja, i alla fall så flyttade vi till stan, till ett hus som låg vid Kanalgatan. Det var en ganska osund gata, det flöt en öppen kanal bredvid den gatan. Där bodde en familj som hette Elmgren, som hade haft flera barn som hade haft TBC och som hade dött i det.

Jag var inte mycket sällskaplig av mej, jag var mycket blyg. Men Ellen, hon var en sån där människa som var impulsiv och som var med alla människor, och hon sprang där också. Hon vart nämligen sjuk sedan, och jag vet inte om hon blev smittad där i TBC eller senare på sommaren på landet.

Vi fick bo gratis i Bankeryds prästgård i en liten stuga. Vi hade förfärligt roligt den sommaren. Och de prästgårdsbarnen hade en kusin som hette ... Ekvall. Han hade TBC i sista stadiet, men han satt mycket ute i en rullstol, och de hyrde en banvaktstuga i närheten. Ellen var varenda dag och pratade med denne sjuke, ingen människa visste på den tiden att TBC var smittosamt (Jag undrar det?) – jag vet inte vad di trodde. Hon var så rolig och trevlig, hon roade honom på alla möjliga sätt.

Syster Ellen

Sedan frampå vintern [...] flyttade mamma till Bankeryd, hon tyckte det skulle vara roligt att bo på landet, och Ellen och jag åkte med järnvägen fram och tillbaka till skolan, hon var klen och frös jämt. – En natt vaknade jag vid att Ellen hade ont i huvudet och kräktes, och det var början till hennes sjukdom; det var sån där miljardtuberkulos på hjärnan (miliartuberkulos) och hon dog.

Hon var en mycket begåvad unge, hon höll på att driva lärarinnorna till vansinne, hon frågade om allting – och sedan var de så ledsna över att de inte hade varit snälla mot henne, hade snoppat av henne.

Gösta: Mormor berättade ofta att Ellen såg en ängel på dödsbädden.

Mamma: Ja, hon hade mycket syner, det var ju en hjärnsjukdom, det vet ju ni att det var febern och det var ju en hjärnsjukdom. Det är klart att hon fick mycket syner, det fick hon. Men, mamma som försökte att tro, men hade naturligtvis svårt för det, för henne var detta ett stöd för att det fanns ett liv efter detta.

Gösta: Ja, hon blev så himla arg på mej... vi satt i vardagsrummet på Norra Vägen i villan, det kan ha varit 1932 (då jag var 12 år), hon satt i soffan och jag i länstolen, och hon talade om det här. Jag avfärdade det kallsinnigt, och hon blev förfärligt arg på mej.

Mamma: Ja, hon tålte överhuvudtaget inte att man yttrade minsta tvivel om någonting i bibeln, hon orkade inte med det, det förstår jag nu, hon behövde detta. [...]

MORMOR LYDIA - HENNES UNGDOMSKÄRLEK LILLIECREUTZ

(Jag frågar sedan om mormor Lydia Lindman).

Mamma Lydia

Gösta: En sak till, var hon guvernant på Yxkullund?

Mamma: Nej, hon var guvernant på ett ställe som hette Nyagärde som ägdes av Lilliecreutzar, hon var sjutton år, så det måste ha varit -77. [1877]. Flickorna som hon läste med var 14-15 år eller så där. Hon var mycket musikalisk, spelade och sjöng mycket.

När hon var där träffade hon en annan Lilliecreutz som hette Henrik och som var änkeman sedan flera år tillbaka, och ägde Hångers byagård. Han blev förälskad i henne; hon var nog en mycket tjugig människa, livlig och skojfrisk. Detta gillade inte släkten, dels var hon fattig, dels var hon ofrälse. Så att de ställde om så att hon fick en annan guvernantplats och kom därifrån. [...]

Det blev alltså ingenting mellan henne och denne Henrik. Hon hade emellertid inte bara honom, jag har förstått på hennes dagböcker att det var många som var förtjusta i henne. Hon hade vad man kallar sex appeal. Hon bodde ju i Jönköping, tvärs över gatan där min pappa bodde, hon bodde med sin mamma och syskon där. Hon var inte kär i honom (Salomon), hon glömde aldrig denne Henrik L. Men hur det var, det var inte så förfärligt roligt att ha som yrke att vara guvernant – det var vad dom blev på den tiden, att vara guvernant i olika familjer, att vara beroende av andra som tjänstehjon nästan.

Så hon förlovade sig med pappa, och hon var ju mycket musikalisk och en god vän till pappa bekostade hennes utbildning till musikedirektör, hon tog examen i Uppsala under den tiden hon var förlovad med pappa.¹ Det var inte vanligt på den tiden.

¹ I denna detalj har Anna fel. Av Lydias efterlämnade brev framgår att förlovningen inte ägde rum förrän i oktober 1887, alltså efter det att Lydia var klar med sin utbildning.

Den som var hennes musiklärare han blev ju förtjust i henne också. Jag tror att hon blev förtjust i honom också – men jag tror att han hade vad som på den tiden var en obotlig sjukdom – du vet vad jag menar (syfilis naturligtvis). Det har jag förstått på mamma, så han kunde aldrig tänka på att gifta sig.

Vad jag har förstått på hennes dagböcker så har hon varit en människa med synnerligen svåra depressioner.

Gösta: Ja, det har vi ju i slakten, så utpräglat [...]

Mamma: [...] Hon förstod nog inte själv att hon hade depressioner.

Gösta: Som Karin då.

Mamma: Ja, som Karin. Det är intressant att läsa mammas dagböcker, om hennes dåliga humör och hur lessen hon var, och allt möjligt. Sen gifte hon sig med pappa och var gift i åtta år innan han dog. När hon hade varit änka bara en kort tid skriver Henrik till henne och så träffas de igen – vilket jag tycker var mycket fullt gjort av honom. Han var mycket kär i henne och hon i honom, och han besökte henne ganska ofta. Jag minns väl när han hälsade på oss, det gick mycket sedesamt tillväga. [...]²

OLYCKAN MED ARVID SERNER 1907

[...] Gösta: Du hur var det med olyckan med Frank Hellers bror:

Mamma: En sommar, 1905 då jag blev förtjust i din pappa, 1906 var han inte där mycket (på Framnäs) men då var Frank Heller (Gunnar Serner) och hälsade på och bodde hos oss däruppe. (Hans mamma var syster till min morfar, alltså var han kusin till mamma). Han var mycket intresserad av flickor, jag var ju kär i Helge och brydde mej inte om honom ett dugg, men han skulle nödvändigt – jag kan väl berätta detta också va – han skulle nödvändigt kyssa mej. Men det fick han inte! Vi hade en lång backe ner till sjön, och en gång när Wennbergs hade hälsat på oss gick Gunnar och jag ensamma, det var en underbar sommarkväll sådär vid 10–11-tiden och han var sådär lite granna flörtig och – det fick han inget för!

Kusinen Arvid "Uncas" Serner

Då satte han sej ner och höll sej lite (för hjärtat) och sa att han hade fått en hjärtattack. Ja, jag visste inte riktigt vad jag skulle tro – men han lurade mej inte i alla fall! Det blev inget av med den flörten. Men han var alltid omöjlig på flickor.

Detta var i början på sommaren. [...] De var ute och jagade, Sten Wennberg som väl var 12–13 år, Arvid Serner, och hans bror Harald som väl var 17 år. Och plötsligt – de bar sig väl dumt åt, Sernrarna var inte några friluftsmänniskor eller kunde hantera gevär som pojkarna Wennberg – utan han drar bössan till sej. Det var en sådan där med hanar, och hanen fastnade i någonting

² Sedesamheten kan ha varit begränsad. I de brev som Lilliecreutz skriver till Lydia före deras första möte benämner han henne som "Fru Lydia Lindman". Hans brev efter mötet inleds med orden "Älskade Lydia!".

och hagelskottet brann av rätt in i armen. De var på vår sida av sjön och där kommer de där två småpojkar gående med honom mellan sig – ja jag glömmer det aldrig.

Jag sprang min väg, men min syster Greta hon hjälpte mamma. Pojkarna rodde över till Framnäs, inga telefoner hade de då, jag vet inte hur de fick tag i läkare, men vi fick en läkare från Gränna många timmar senare som förband honom. Det gick inget tåg förrän på kvällen. Då fick di bära honom ner för denna backe, ro honom en halvtimmes väg till järnvägsstationen i Stora Hultrum och så på detta tåg köra honom in till Jönköping.

De försökte rädda armen, sedan kom han ner till Lund. Hela hösten plockade de hagelkorn ur armen, till slut måste de amputera den. Icke förty tog denne pojke på 17 år studentexamen på våren efter med höga betyg, lärde sig skriva med vänster hand; de var mycket begåvade pojkarna Serner. [...] ³

ÅTER OM UNGDOMEN OM BÖCKER, RELIGION OCH SEXUALITET

[...] Gösta: Var du religiös?

Mamma: Jag läste fader vår och Gud som haver – men det var sånt man gjorde. Men jag hade väldigt svåra brytningar när jag var i 13-årsåldern, jag kunde aldrig få ut någonting utav det di predikade; jag brukade ligga och be på kvällarna “Gode Gud låt dom säga nåt som jag begriper”.

Sen tänkte jag som så “A jag väntar med det där till jag blir äldre”, jag tröstade mej med det. Det är inte alla som gör. – När jag konfirmerades var det religiösa ingenting för mej. Och när vi skulle avlägga löftena då, så gjorde inte jag det [...] Jag tänkte att det kan jag aldrig hålla.[...]

(Mamma återvände till ett religiöst intresse i klimakteriet då hon överhuvudtaget hade en livskris. Med den outnyttjade intellektualitet hon besatt läste hon då svåra teologiska verk av Nygren, Lönborg, Birgit Lange och andra. Hon och jag satt ofta på nätterna på Skeda och resonerade om allt detta.)

[...] Gösta: Men hela det här du hade [de religiösa grubblerierna], det släppte väl sen?

Mamma: Det släppte vid Helges död. Då slutade jag. Det blev likgiltigt för mej [...]. ⁴

Gösta: Hur mycket sexualkunskap hade du, och när lärde du dej den?

Mamma: Den har jag kunnat nästan alltid. Märkvärdigt nog.

Gösta: Det berodde väl på att ni bodde på landet.

Mamma: Vi såg djuren, tjurar och så.

³ Arvid ”Uncas” blev sedermera gymnasielektor och far till skådespelaren Håkan Serner (1933-1984).

⁴ Under sina sista levnadsår var hon dock en intensiv sökare och läste många böcker med anknytning till kristendomen.

Gösta: Det har aldrig varit något mysterium?

Mamma: Nää. Utom hur barn kom till, (dvs.) hur dom kom ut. Det var ett stort mysterium för mej när jag var ganska stor. (Viskar:) men Björns mamma visste inte när han skulle födas – hur han skulle komma ut. Så okunnig har jag aldrig varit, det visste jag – men hur jag kunde veta det, det minns jag inte.

OM TVÅNGSTANKAR OCH ARSENIKFÖRGIFTNING

Gösta: Men du hade ganska svåra sexuella tvångsföreställningar i puberteten. Det berättade du för mej när jag var yngre.

Mamma: Ja, jag var rädd för att jag skulle onanera; jag vet inte varför, det var en konstig tvångsföreställning. – Jag hade läst Selmer [...] som hade skrivit barnböcker, och i dem stod det någonting – då hade jag ännu inte fått min menstruation, och jag visste inte vad det var en gång. [...] Jag gick till Sörensen, då talade jag om hur sjuk jag var, då hade jag ont i magen, så han magpumpade mej för (ev.) magsår. Jag blev ju illamående utav alla tvångsföreställningar, och dålig. Dessutom blev jag arsenikförgiftad utav tapeter och det var därför jag fick sådana hemska svindelanfall. (Det var inte ovanligt på den tiden med arsenikfärgämnen i tapeter).

Gösta: Var det på Rosenlund?

Mamma: Det var på Rosenlund. Jag blev ju sjukare och sjukare när jag bodde i de där rummen, och det var ena hemska gula tapeter. Äckliga mönster. Jag började fundera på det där, jag hade läst om sådant – det kunde ju inte bara vara ängslighet att jag var så sjuk. Så jag lät undersöka mej och då var jag hemsk arsenikförgiftad. Farbror Gustaf rev ut alla tapeterna och satte in nya, det dröjde länge innan jag blev fri från det.

Gösta: Hur gammal var du då?

Mamma: Jag var 17 år när jag kom till Rosenlund, jag var 19 när jag började bli sjuk.

Vad som utlöste det var att farbror Gustaf ville att jag skulle ha kycklingar, och så trillade något i buren ner så att en kyckling krossade näbben, och så sprang jag in med den kycklingen i köket och stod med den i handen, och det var så hemskt. Då svimmade jag, och när jag vaknar säger jag: ”Har jag fått faster Elins sjukdom”. (Hon hade epilepsi och mamma var hela Rosenlundstiden rädd att själv få denna som man trodde ärftliga sjukdom). Sen gick det över, men sen berättade jag för faster Elisabeth, och så tog de mej till läkare som undersökte. Så började jag grubbla över varför de hade gjort det. Det behövdes inte mer.

Gösta: Nej tack! Jag minns när jag ”hade barnförlamning” i sju år (jag var rädd varje morgon från 13-14 års ålder att vakna med stel nacke). [...]

Mamma: Talade du inte med mej om det?

Gösta: Jodå! Visst talade jag med dej om det – jag talade med dej om allting! [...]